

Плевенски исторически четения

Pleven Historical Readings

Регионален исторически музей – Плевен
Regional Historical Museum – Pleven

Издание Publication	Съединение и разединение Unification and disunity
Том / година Volume / year	V / 2026
Издател / държава Publisher / country	Регионален исторически музей – Плевен, България Regional Historical Museum – Pleven, Bulgaria
Автор(и) Author(s)	Десислава Генчева Desislava Gencheva
Институция Affiliation	Регионален исторически музей – Плевен Regional Historical Museum - Pleven
Заглавие Title	ПРАИСТОРИЧЕСКИ СИМВОЛИ В ШЕВИЦАТА ОТ ПЛЕВЕНСКИЯ КРАЙ PREHISTORIC SYMBOLS IN TRADITIONAL EMBROIDERY FROM THE PLEVEN REGION
Страници Pages	628–639
Постоянен адрес Permanent URL	https://plevenhistoricalreadings.eu/articles/phr-5-628/

ПРАИСТОРИЧЕСКИ СИМВОЛИ В ШЕВИЦАТА ОТ ПЛЕВЕНСКИЯ КРАЙ

Десислава Генчева

Регионален исторически музей – Плевен

Резюме: Настоящата статия представя повърхностна съпоставка между аналогични геометрични мотиви, украсяващи керамика от I фаза на раннохалколитната култура Градешница на каменно-медната епоха с такива, откриващи се в шевицата от Плевенския край. Темата се разглежда най-вече от етнографска гледна точка, а не от археологическа такава. Изложеното показва, че паралел по отношение на орнаментиката в разглежданите предмети, се открива и в отделните елементи, и в цялостната композиция.

Информацията е базирана на керамични фрагменти, открити при миналогодишни и тазгодишни археологически разкопки (2024-2025 г.) на обект Кременътата могила при село Бреница, непубликувани теренни материали, литературни източници, както и експонати, съхранявани във фонда на РИМ-Плевен.

Ключови думи: Каменно-медна епоха; мотиви; шевица; орнаментика; елемент.

Всеобщо признат факт е, че немалка част от символите – вписани, втъкани или извезани в традиционните тъкани и предмети от бита, водят началото си от нашите предшественици. Тази символика дава ясна информация за развитието ни като общество. Хилядолетия наред материалната ни и духовна култура търпят постоянно усъвършенстване. Като част от нея е и българската шевица, която се явява необятна съкровищница в това отношение. Голям дял от нейното разнообразие – по форми, цветове и символика, намират съответствие в мотивите и орнаментацията на керамични съдове, открити по време на археологически разкопки. Редица находки от досегашните проучени праисторически селища свидетелстват за релевантността между праисто-

рическите символи и тези в шевичното и тъкачното изкуство. Показателно и причина за по-нататъшната съпоставка са именно упоменатите открития.

Приложенияте в темата керамични фрагменти са представители на ранния период на халколитната епоха, известен с името „култура Градешница“. Наименованието на периода води началото си от праисторическо селище, обхващащо местностите Градището и Калето при с. Градешница, Врачанско. Характерно за периода е доминирането на врязания инкрустиран орнамент – геометрични мотиви и различни символни знаци, украсяващи повърхността на глинените предмети¹.

Настоящият доклад има за цел да съпостави аналогични геометрични мотиви, украсяващи керамика от I фаза на ранно-халколитната култура Градешница на каменно-медната епоха с такива, откриващи се в шевичата от Плевенския край. Използваните фрагменти, показващи този вид мотиви, са открити при миналогодишни и тазгодишни (2024-2025 г.) археологически разкопки на обект Кременътата могила при село Бреница. Възобновяването на археологическите проучвания е осъществено от екип археолози на РИМ-Плевен под ръководството на д-р Володя Попов.

За да се даде яснота по съдържанието на текста, е редно още в началото да се отбележи, че изложеното се разглежда най-вече от етнографска гледна точка, а не от археологическа такава.

Паралел по отношение на орнаментиката в разглежданите предмети се открива и в отделните елементи, и в цялостната композиция. Откритият археологически материал, като типичен пример за „културите на врязаната керамика“, представя фрагменти от керамични съдове с врязано орнаментирана украса с линеен и геометричен характер, с ясно разкриващи мотиви като ромбове, триъгълници, спирали (фиг. 1, 2, 3). По отношение символиката и значението на орнаментите съществуват различни хипотези. Според част от тях тези мотиви изразяват природни явления и елементи от космогонията, както и своеобразно посвещение към божество².

Разглеждайки везбата върху народните костюми и тъкани от Плевенско и българската шевича като цяло, се откриват аналогични с тези от керамичния материал мотиви, което е видно още на пръв поглед (фиг. 1). Еднакви, близки или сходни са не само

¹ **Николов, Б.**, Криводол – древни култури, стр. 5-6, С., 1984, Държавно издателство „Септември“

² **Ангелова, П.**, Суванджиев, И., Отвъд знаците. Послания от древността, каталог към изложба, стр. 4-5, 2017, Плевен

самите мотиви, но и съставените композиции (фиг. 5). Българската шевица, включваща и разглеждания регион, е изградена от най-прости линейни съчетания от прави, криви, чупени, вълнообразни, спираловидни и други линии или геометрични фигури като триъгълници, квадрати, ромбове и прочие³ (фиг. 6, 7, 8). Схематично съчетани, те образуват сложни композиции, които носят символично значение, както със защитно-заклинателен характер, така и с обредно-магически и религиозен смисъл. Това се потвърждава от снимковия материал, приложен в доклада.

Изображенията представят аналогични по вид връзани, пошити, пришити или втъкани зигзагообразни, прави, хоризонтални и прочие видове линии. Те образуват кръгли, триъгълни, ромбоидни и други геометрични форми, самостоятелно изобразени или композирани в орнамент. Видно е, че са основна част от украсата на разглежданите фрагменти от керамични съдове, предмети (фиг. 9, 10, 11) и тъкани от Плевенския край. Освен визуално, тези повтарящи се мотиви са сходни и по замисъл и характер. Общото вярване за повторемостта на този вид украса е свързано с молитвата към могъщите природни и космически сили⁴, което би могло да се открие и днес. Всяка съставна част на традиционните костюми е декорирана с този вид мотиви. Причината е, че геометричният мотив редовно участва в изграждането на останалите познати везбени орнаменти. Това ясно се вижда при задълбочено разглеждане на този вид украса върху носите (фиг. 12, 13, 14). Основание също е и устройството на тъканта – преплетени надлъжни и напречни нишки, като изграждането им често се осъществява чрез един от най-често ползваните бодове – кръстат бод, който по своето естество образува геометрични форми⁵. Разглеждайки по-задълбочено тъканната украса, може да се каже, че този вид мотиви се стилизират в процеса на развитие в други типове орнаменти – растителни, животински и антропоморфни, важащо за народната шевица като цяло. Изброените са разпространени в тъканната украса в Плевенско, като превес вземат растителните орнаменти (фиг. 15, 16, 17, 18). Цялостният образ е изписан в плътно извезан тъмен фон, който образува близо наредени, сравнително едри четириъгълни петна (фиг. 19). Вписаните в четириъгълника растителни орнаменти се отличават с крайна схематичност и безплътност, винаги заемащи диагонал-

³ Чуканова, Р., Българска народна шевица. Западни краища, стр.3, С., 1957, Изд. „Български художник“

⁴ Величкова-Ямами, И., Архаични символи в бродерията, стр. 15, С., 2012, Изд. Род

⁵ Коев, И., Българска везбена и тъканна орнаментика, стр. 34, С., 1982, Държавно издателство „Септември“

но положение. Най-типични за плевенската шевица са фигурите на симетрични цветчета с полегати или изправени със сложно разклонени стръкчета чашковидни форми. Срещат се и розетни и полурозетни цветове, наредени в права или вълнообразна подредба⁶. Зооморфните орнаменти очертават различни видове птици, насекоми, дребни и едри животни (фиг. 20, 21). В региона като част от шевната декорация антропоморфните орнаменти се срещат най-рядко. Често украсяват кърпи и пешкири чрез повтаряща се композиция от човешки изображения, оприличавана на хоровод (фиг. 22). Освен като част от срещаните орнаменти, плевенската шевица и вътъкана украса се среща и в чисто геометризиран вариант. Декорацията представлява разнообразни геометрични фигури – триъгълници, ромбове, квадрати, осмоъгълници и др., както и хоризонтални и вертикални линии, често в повтарящи се композиции (фиг. 23, 24, 25, 26).

Връщайки се към украсата на разглеждания керамичен материал, може да твърдим, че изграждащите я символи и орнаменти оказват безспорно силно влияние в процеса при унаследяване на везбените такива⁷ (фиг. 27, 28, 29). Въпреки допълненията в процеса на развитие и осъвременяване на шевицата, тя продължава да носи праисторическите символи и орнаменти с принадлежащото им скрито значение. Както вече стана ясно, една от причините за срещаните връзани знаци е обвързаността им с почитта към природните сили. Според научната литература всеки знак, изразяван чрез символ, носи скрито смислово съдържание. Такива например са начупената зигзаговидната линия и знакът V, които обозначават водата, нейното движение и животелна сила, кръстът и свастиката, символизиращи слънцето, живота, плодородието, и кръгът и спиралата, които символизират слънцето⁸. Както в шевичното и тъканното ни изкуство, което е сред първите усвоени занаяти по нашите земи, всеки бод има магическа функция, така и в културите на връзаната керамика всеки символ притежава аналогична такава функция.

От изложеното може да се заключи, че направеният паралел – визуален и отчасти символичен, по отношение на орнаментите, украсяващи керамиката от обект Кременитата могила при село Бреница, и тези от плевенската шевица напълно се припокриват,

⁶ Чуканова, Р., Българска народна шевица. Западни краища, стр.7, С., 1957, Изд. „Български художник“

⁷ Коев, И., Българска везбената орнаментика, стр. 32, С., 1951, БАН

⁸ Ангелова, П., Суванджиев, И., Отвъд знаците. Послания от древността, каталог към изложба, стр. 4-5, 2017, Плевен

което потвърждава произхода и връзката на обсъжданото. Използваните праисторически символи продължават да съществуват като жив елемент от нашата история, което е доказателство за вековното развитие на култура ни и в духовен, и в материален аспект. Причина за аналогията между тях се явява и битът, тъй като декоративните символи са пряко свързани с жизнените дейности, пряко обвързани и зависещи от природните явления и среда.

Праисторическите символи, съхранени в шевицата от Плевенския край, представляват ценен пласт от българската духовност. Като част от културния код на българина – език без думи, чрез който предците ни са изразявали вяра, надежда и принадлежност към земята. Те са доказателство за дълбоката връзка между човека и природата, между традицията и изкуството. Тези мотиви разкриват не просто красота, а език на древните вяравания, който продължава да говори чрез нишката и иглата – символи на живот, творчество и памет.

фиг. 1, 2, 3 - Фрагменти от керамични съдове от археологически проучвания на Кременитата могила през 2024-2025 г.

фиг. 4 - Мъжки костюм от с. Брест и женски костюм с. Бръшляница, Плевенско, експонирани в постоянна експозиция към отдел „Етнография“, РИМ-Плевен.

фиг. 5 - Мъжки костюм от с. Брест и женски костюм с. Бръшляница, Плевенско, експонирани в постоянна експозиция към отдел „Етнография“, РИМ-Плевен.

фиг. 6 - Фрагмент от керамичен съд от археологически проучвания на Кременитата могила през 2024-2025 г.

фиг. 7 – престилка от с. Санадиново,
Плевенско, ТЕИ
през 2024-2025 г.

фиг. 8 – женски колан от с. Дебово,
Плевенско, ТЕИ през 2024-2025 г.

фиг. 9 – част от керамичен предмет
от археологически проучвания на
Кременитата могила през 2024-2025
г.

фиг. 10 – част от мъжка горна дреха
от с. Дебово, Плевенско,
ТЕИ през 2024-2025 г.

фиг. 11 – част от ръкав на риза от
с. Новачене, Плевенско,
ТЕИ през 2024-2025 г.

фиг. 12 – част от ръкав на риза
от с. Лозица, Плевенско, ТЕИ
през 2024-2025 г.

фиг. 13 – част от риза от
с. Санадиново, ТЕИ през 2024-2025 г.

фиг. 14 – невестински костюм
от с. Деков, Плевенско, № 13 от
фонда на РИМ-Плевен.

фиг. 15 – предница на женска риза
от с. Славовица, Плевенско, Е-А-I-86,
РИМ-Плевен.

фиг. 16 – предница на женска риза от
с. Вълчитрън, Плевенско,
Е – 806, РИМ-Плевен.

фиг. 17 – невестинска забрадка
от с. Деков, Плевенско,
ТЕИ през 2024-2025 г.

фиг. 18 – пешкир от с. Божурица,
Плевенско, Е – 1604,
фонд РИМ-Плевен.

фиг. 19 – част от ръкав
на риза от с. Санадиново,
Плевенско, ТЕИ през
2024-2025 г.

фиг. 20 – пешкир от с. Крушовица,
Плевенско, Е – 2013, фонд РИМ-Плевен.

фиг. 21 – престилка от
с. Черковица, Плевенско,
ТЕИ през 2024-2025 г.

фиг. 22 – пешкир от с. Комарево,
Плевенско, Е – 1841, фонд
РИМ-Плевен.

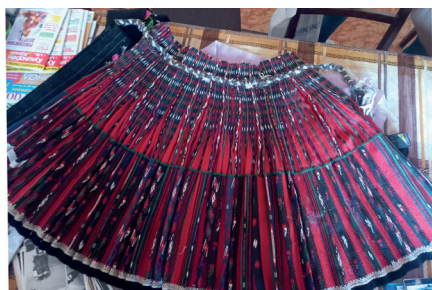
фиг. 23 – месал от гр. Тръстеник,
Плевенско, Е – 1306, фонд
РИМ-Плевен.

фиг. 24 – възглавница от с. Любеново,
Плевенско, ТЕИ през 2024-2025 г.

фиг. 25 – женска върхна дреха „късак“
от с. Брест, Плевенско,
ТЕИ през 2024-2025 г.

фиг. 26 – тъкменик от с. Кулина вода,
Плевенско, ТЕИ през 2024-2025 г.

фиг. 27 – фрагмент от керамичен
съд от археологически проучвания на
Кременитата могила през 2024-2025
г.

фиг. 28 – ръкав на женска риза
от с. Бяла вода, Плевенско, ТЕИ
през 2024-2025 г.

фиг. 29 – женска риза от с.
Любеново, Плевенско, ТЕИ през
2024-2025 г.

PREHISTORIC SYMBOLS IN TRADITIONAL EMBROIDERY FROM THE PLEVEN REGION

Desislava Gencheva

Regionaln Historical Museum - Pleven

Abstract: The present article offers a surface-level comparison between analogous geometric motifs decorating ceramics from Phase I of the Early Chalcolithic culture of Gradešnitsa from the Stone-Copper Age and those found in embroidery from the Pleven region. The topic is examined primarily from an ethnographic perspective rather than an archaeological one. The discussion demonstrates that parallels in ornamentation among the examined objects can be observed both in the individual elements and in the overall composition.

The information is based on ceramic fragments discovered during last year's and this year's archaeological excavations (2024 – 2025) at the site of Kremenitsa mound near the village of Brenitsa, as well as exhibits preserved in the collection of the Regional Museum of History – Pleven.

Keywords: Stone-Copper Age; Motifs; Embroidery; Ornamentation; Element.

Десислава Генчева

Уредник

Отдел „Етнография“

Регионален исторически музей-Плевен

гр. Плевен, ул. „Стоян Заимов“ № 3

E-mail: desislavagencheva@abv.bg